

ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:5 – Sayı:16 - Mayıs 2021

koynunda büyüdük

**İSMET ÇETİN, TÜRK HALK HİKÂyecİLİĞİ TÜRKİYE SAHASI,
NOBEL YAYINLARI, ANKARA 2020, 296 s.**

DOI: 10.33404/anasay.897584

Çalışma Türü: Kitap Tanıtımı/ Book Reviews¹

Gözde EFE*

Türk toplumunun yaşadığı geniş coğrafi alanda, farklı adlar, icralar ve icra biçimleriyle görülen sözlü kültür unsurlarından olan halk hikâyeleri, yaratıldığı ve yaşadığı dönemde estetik yaklaşımla kurgulanmış, söz ve yazı vasıtasıyla aktarılmış; aktarılırken değişmiş, yeni edebi yaratmalara kaynaklık etmiş edebî türlerdendir. Tarihin ilk dönemlerinden beri sürekli hareket halinde olan Türk topluluklarının yaşadığı sınırların genişliği, buna bağlı olarak yaşanan hayat tarzı, edebi gelişim çizgisinin farklılığına neden olmuştur. Buna rağmen halk hikâyeleri Türk coğrafyasının değişik bölgelerinde yaşa-

yan Türk gruplarının ortak anlatıları olmuştur. Türk kültürü hakkında önemli bilgiler içermesinden dolayı halk hikâyeleri konusunda çok sayıda araştırma

1- Makale Geliş Tarihi: 08. 01. 2021 Makale Kabul Tarihi: 26. 01. 2021

* Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi - Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi gozde.efe08@gmail.com **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0003-4592-7208>

yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri de İsmet Çetin'in Türkiye sahasında halk hikâyeciliğini düzenli bir şekilde anlattığı ve dikkate değer bilgiler verdiği *Türk Halk Hikâyeciliği Türkiye Sahası* adlı çalışmasıdır.

İsmet Çetin imzalı çalışma, 2020 yılının Eylül ayında Nobel Yayınlarından çıkmıştır.

Eserin Söz Başı kısmında Türk toplumunun yaşadığı geniş coğrafi alanda, farklı adlar, icracılar ve icra biçimleriyle görülen sözlü kültür unsurlarından olan hikâyelerin, yaratıldığı ve yaşadığı dönemde estetik yaklaşımla kurgulanmış, söz ve yazı vasıtasıyla aktarılmış, aktarılırken değişmiş, yeni edebî yaratmalara kaynaklık etmiş edebî türlerden olduğu belirtilmiştir.

İsmet Çetin; Türk hikâyecilik geleneği hakkında monografik çalışmaların üç aşamada yapılması gerektiğini söyleyerek bu çalışmaları, Türkiye Sahası Halk Hikâyeciliği, Oğuz Grubu Halk Hikâyeciliği ve Türk Dünyası Halk Hikâyeciliği şeklinde tasnif etmiştir.

Çetin'in Söz Başı kısmında da belirttiği gibi çalışmada; halk hikâyesi terimi, hikâyecilik ve bağlı olduğu âşık tarzı edebiyat geleneği, hikâyelerin kaynakları, sınıflandırılması, hikâyelerin icracıları ve icra biçimleri, icra mekânları; halk hikâyelerinin şekil ve üslup özellikleri, yapısı ve halk hikâyelerinin değişimi konuları işlenmiştir.

Söz Başı kısmından sonra ana bölümler gelmektedir. Kitap, Bölüm I: Halk Hikâyesi: Kavramlar, Tanımlar (1-8); Bölüm II: Halk Hikâyelerinin Kaynakları (9-18); Bölüm III: Halk Hikâyelerinin Tasnifi (19- 32); Bölüm IV: Halk Hikâyelerinin İrcacıları/Anlatıcılar (33-42)[1. Akın, 2. Jırav, 3. Bahşı (Bağşı / Baksı), 4. Meddah, 5. Âşık]; Bölüm V: Hikâyeci Âşıklar ve Hikâye Dağarcıkları (43-52); Bölüm VI: Halk Hikâyelerinin İcra Mekânları (53-60); Bölüm VII: Halk Hikâyelerinin Şekil ve Üslup Özellikleri (61-124); Bölüm VIII: Halk Hikâyelerinde Şiir (125-140); Bölüm IX: Halk Hikâyelerinin Yapısı (141-260); Bölüm X: Hikâyecilik Geleneğinin Değişimi (261-282); olmak üzere on ana bölümden oluşmaktadır. Ayrıca VII, IX ve X. bölümler içinde verilen “alt bölümlerde” de konular derinlemesine incelenmiştir.

Birinci Bölüm “*Halk Hikâyesi: Kavramlar, Tanımlar*” adıyla halk hikâyesi kavramı hakkında yapılmış olan çeşitli tanımlara yer verilerek başlamıştır. Daha sonra halk hikâyesi kavramının çeşitli bölgelerde farklı isimlerle adlandırıldığının bilgisi de aktarılmaktadır. Halk hikâyesi genel kavramı çerçevesinde

topladığımız tür, hangi Türk sahasında ve grubunda, hangi adla adlandırılmış olursa olsun; bozkır medeniyet hayat tarzından tarım toplumu hayat tarzına geçiş sürecinden itibaren dönüşen, teşekkür eden, başka kültür alanlarından ödünçleme alınarak uyarlanan ve Türk anlatı geleneği içinde; mekân ve zamana bağlı olarak inanç ve geleneklerle örülmüş, mensur-manzum olarak tasnif ve icra edilen, âşıklık geleneğinin ürünü olan anlatılar şeklinde tanımlanmıştır.

“*Halk Hikâyelerinin Kaynakları*” başlığını taşıyan ikinci bölümde, Türk halk hikâyeleri konusunda ilk olarak İ. Kunos, Saussey ve Spies tarafından halk hikâyelerinin Türkmenler tarafından Anadolu’ya getirildiğinin bilgisi verilmektedir. Fuad Köprülü ve Pertev Naili Boratav’ın halk hikâyelerinin kaynağını tasniflendirme çalışmaları da yer almıştır. Ayrıca Boratav’ın halk hikâyelerinin doğuşu ve gelişmesi ile ilgili olarak da tasnif çalışmasının bilgisi verilmektedir. İlerleyen sayfalarda Nihat Sami Somyarkın’ın (Banarlı), diğer araştırmacıların aksine, hikâyelerin şiir üzerine kurgulandığı görüşünde olduğu söylenmektedir. Bu bölümde Ali Berat Alptekin, İlhan Başgöz gibi araştırmacıların halk hikâyelerinin kaynakları hususunda tasnif çalışmalarına da yer verilmiştir.

“*Halk Hikâyelerinin Tasnifi*” başlıklı üçüncü bölümde, halk hikâyeleri ile ilgili araştırma yapan Fuad Köprülü, Pertev Naili Boratav, Faruk Rıza Güloğul, Nihat Sami Somyarkın, İsmail Habib (Sevük), Mustafa Nihat Özön, Ali Öztürk, Nesrin Köse, Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Necdet Sakaoğlu, Ali Duymaz, Öcal Oğuz, Eflatun Cem Güney gibi isimlerin konu hakkındaki tasniflerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir.

“*Halk Hikâyelerinin İcracıları/Anlatıcıları*” başlığını taşıyan dördüncü bölüm, bozkır medeniyetinin yaşandığı dönemin ürünü olan destanlardan hikâyeye dönüşüm, Türk toplumunun yaşadığı coğrafya ve dönemlere bağlı olarak yeni anlatıların oluşumu konularının yanı sıra İslamiyet’ten önceki dönemlerde hikâye anlatıcılarının; bab, ata, oyun, kam, baksı, bahşı, ozan adlarıyla bilindiği bilgisini de içermektedir. Ayrıca bu bölümde İslamiyet’in kabulü ile birlikte anlatıcı isimlerinin akın, jırav, bahşı (bagşı/baksı), meddah, âşık şeklinde değişime uğradığı da verilen bilgiler arasındadır.

“*Hikâyeci Âşıklar ve Hikâye Dağarcıkları*” isimli beşinci bölümde hikâyeci âşıkların tasnif ettikleri ve anlattıkları hikâye isimlerine yer verilmektedir. Âşıkların yeni tasnif ettikleri hikâyeler 19-20. yüzyıllar ve daha önceki dönemlerden günümüze ulaşan hikâye formu yanında yeni bir formla da tasnif edilmiştir. Bu bölümde eski ve yeni hikâye formları üzerinde durulmayıp bazı âşıkların

bildikleri ve anlattıkları hikâyelerin listesi ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

“*Halk Hikâyelerinin İcra Mekânları*” başlıklı altıncı bölümde, hikâye anlatıcılarının icra mekânlarının, hikâyeciliğin bağlı olduğu âşık tarzı edebiyat geleneğinin temsilcilerinin de icra mekânları olduğu anlatılmaktadır. Âşık edebiyatının teşekkül ve ilk icra alanı olarak saray, konak ve askeri kışlalar olduğu düşünülürse hikâye anlatımının da ilk önce bu çevrede başlamış olduğu söylenmektedir. Yazar, icra mekânları içinde ilk sırayı kahvehanelerin aldığını da ifade ederek kahvehanelerin, toplumun sosyalleşme alanı görevini üstlenmekten başka meslek gruplarının buluşma noktaları olduğu da verilen bilgiler arasındadır. Ayrıca kahvehanelerin hitap ettikleri meslek grupları, kurucu ve müdavim adı, işgal ettikleri statüleri itibarıyla aldıkları çeşitli isimlere de değinilmiştir. Âşık kahvehaneleri, semai kahvehaneleri ve meddah kahvehaneleri hakkında da bilgilere ulaşılabilmektedir. Âşıkların yetişmesinde bir okul görevi gören kahvehanelerin Türkiye’de geçmişte etkili olduğu şehirlerdeki kahvehane isimleri de ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Türkoloji çalışmalarının Türkiye’de hız kazanması, başta Türk Dil Kurumu ve TRT’nin derleme çalışmaları, folklor ürünlerini derleme çalışmaları, ağız araştırmalarına yönelik tespitlerde kullanılan elektronik araçların hikâyeciliğin devam etmesine sağladığı katkılardan da bahsedilmektedir.

Yedinci bölüm “*Halk Hikâyelerinin Şekil ve Üslup Özellikleri*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde fasıl, döşeme, dua ve hikâye bölümleri hakkında bilgiler verildikten sonra hikâyede anlatılan Kahramanın Ailesi, Kahramanın Ailesi Problemi: Çocuksuzluk, Kahramanın Doğumu, Kahramanın Büyümesi, Ad Alması, Eğitimi, Rüya ve Kahraman Kimliğinin Kazanılması, Kahramanın Aileden Kopuşu-Arayış/Gurbet, Hikâyelerde Çalışma Alanları/Engeller, Engellerle Mücadele: Başarı ve Başarısızlık, Son: Başarı, Kavuşma ya da Ölüm, Bi-tiş-Duvak Kapama bölümleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

“*Halk Hikâyelerinde Şiir*” başlığını taşıyan sekizinci bölümde Çetin; mensur-manzum yapıdan oluşan asıl hikâyenin şiirleri ile hikâye dışı şiirlerin bölümlerinin ortak bir gelenekten, âşık tarzı edebiyat geleneğinden beslendiğini ifade ederek şiirlerin, âşık tarzı şiir geleneğinde işlenen tür ve şekillerden oluştuğunu vurgulamıştır. Yazar, halk hikâyelerinin ana metninde yer alan şiirlerin, tamamıyla anlatıdaki olaylarla bire bir örtüşen, birbirini tamamlayan, anlatıya çekicilik kazandıran ve dinlenir kılan bir fonksiyona sahip olduğu bilgilerine de yer vermiştir ve böylece bölüm, halk hikâyelerinin yalnızca olay örgüsüne

değil, hikâyeye duygusal bütünlük kazandıran yönüne de değinmesi açısından önem arz etmektedir. Asumân ile Zeycân hikâyesi, Rıza Bey hikâyesi, Âşık Garip hikâyesi (Azerbaycan anlatması), Alyar hikâyesi, Koroğlu-Ağçakuzu hikâyesi, Aslı ile Kerem hikâyesi gibi anlatmalardan şiir örnekleri alınarak halk hikâyelerinde şiir bahsi açıklanmıştır.

“*Halk Hikâyelerinin Yapısı*” başlıklı dokuzuncu bölüm, edebi metinlerde sık kullanılan şahıs, şahıs kadrosu, tip, karakter, stereotip, kahraman gibi kavramların açıklanmasıyla başlamıştır. *Erkek Şahıs Kadrosu* başlığı altında *Hikâye Kahramanı/Âşık* başlığında kahramanın doğumu, kahramanın eğitimi, kahraman kimliğinin kazanılması detaylı olarak anlatılmaktadır. *Yardımcı Erkek* başlığı altında yardımcı şahısları, hikâye kahramanı gibi belirli özellikleri bulunmayan, tip veya karakter olarak tanımlanamayacak figürler olduğu söylenmektedir. Belirli bir tip veya karakter kalıbına sokulmayan bu figürler, hikâye kahramanına yardımcı olmak amacıyla devreye girmektedirler. Ayrıca Koroğlu, Emrah ile Selvihan, Kerem ile Aslı, Râzinihan ile Mâhfiruze, Elif ile Mahmut gibi hikâyelerden yola çıkılarak yardımcı kahramanlar hakkında bilgiler verilmektedir. *Rakip, Düşman ve Diğer Olumsuz Tipler* başlığı altında rakip, halk hikâyelerinde âşığın başarısına engel olan karakter olarak görülmektedir. Koroğlu, Şah İsmail ile Gülizar, Lâtif Şah, Emrah ile Selvihan, Ferhad ile Şirin, Âşık Garip, Cihân Abdullah Han hikâyeleri bağlamında rakip tipi hakkında bilgiler içermektedir. *Figüratif Erkekler* başlığı altında figüratif kişilerin hikâyede etkin olmadıklarının sadece anlatıya renk katmak, kişi kadrosunu zenginleştirmek, olayların geçtiği sosyal çevre hakkında bilgi vermek için kullanıldığı anlatılmaktadır.

Kadın Şahıs Kadrosu başlığı altında kadının Türk sosyal hayatındaki yeri hakkında çeşitli anlatılardan yola çıkılarak bilgiler verilmektedir. *Maşuk/Sevgili* başlığı ise Kirmanşah, Hikâyet-i Murad Şah, Dil-i Gam Yahya Bey, Bağdat Hanım ile Hafız, Tahir ile Zühre, Cihan Abdullah, Akbalık, Âşık Garip, Koroğlu, Kerem ile Aslı, Şirvan Şah ve Şemâ’il Banu, Ülker Sultan, Emrah ile Selvihan, Sürmeli Bey hikâyeleri bağlamında sevgili karakteri hakkında detaylı bilgilendirmeler içermektedir. *Yardımcı Kadınlar* başlığında hikâyede yardımcı olarak yer alan anne, dadı, cariyeye hakkında açıklamalar yapılmaktadır. *Rakibe, Diğer Olumsuz Kadınlar* başlığı altında rakibenin hikâye kahramanı ile sevgilisinin bir araya gelmesini engellemek için anlatı içine yerleştirilen, genellikle kahraman veya sevgilinin yakın çevresinden olan bir kadın tipi olduğu söylenmektedir.

Figüratif Kadınlar başlığı altında ise figüratif kişilerin sadece anlatı içerisinde aktif rolü olmayan, gerektiğinde olayların akışını süslemek, kişi ve varlıkların sosyal alanda olduğunu hissettirmek amacıyla anlatı içine yerleştirildiğinin bilgisi verilmektedir. Figüratif kadınlar erkeklerde olduğu gibi hikâyelerde adlarıyla değil genellikle varlık veya sayılarıyla ya da görevleriyle anılmaktadırlar.

Diğer Varlıklar başlığında ise olağanüstü yardımcıları, efsanevi ve destani şahısları ve hayvanları kapsamakta, bunlar hakkında birtakım hikâyelerden yola çıkılarak bilgiler verilmektedir. *Halk Hikâyelerinde Mekân* başlığı altında ise kutsal kabul edilen su, dağ gibi mekânlar hakkında dikkate değer açıklamalar yapılmıştır. *Halk Hikâyelerinde Zaman* başlığı altında hikâye zamanı iç zaman ve dış zaman olarak incelenmektedir. İç zaman anlatıda olayın gerçekleştiği, dış mekân ise; metnin oluşturulduğu, tasnif edildiği, yazıldığı dönem ile okunduğu, yeniden yazıldığı, anlatıldığı zamandır.

Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi başlığında daha önce bu kadar detaylı bir şekilde ele alınmamış olan hikâye anlatıcısı, Anlatıcı, İcracı Anlatıcı ve Dış Anlatıcı, Musannif Âşık, Anlatıcı, Yazar, Fikrî Alan Anlatıcıları, Ticari Alan Anlatıcıları Bilgilendirici Anlatıcılar ve Anlatıcı Bakış Açısı alt başlıkları ile dikkate değer bir şekilde ele alınmış ve okuyucuya önemli bilgiler sunulmuştur.

Hikâyecilik Geleneğinin Değişimi: Tekâmül ve Değişim başlıklı son bölüm; bozkır medeniyet dairesinden yerleşik tarım toplumuna, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş dönemlerinde edebi eserlerinde yaşadığı geçiş süreçleri hakkında önemli bilgileri içermektedir. Yazar, *Sözlü Gelenekten Romana: Kerem ile Aslı* başlığı altında Kerem ile Aslı hikâyesinin 19. yüzyıldan itibaren kendinden sonra yaratılan edebi verileri beslediği ve hikâyeden romana doğru giden yolda bir ara örnek olduğunu ifade etmiştir. Ödünçlemeden Yerelleşmeye Hikâyeler: Ferhat ile Şirin başlığı altında 15.yüzyıldan 20. yüzyıla kadar birçok şair ve yazarın Ferhat ile Şirin anlatısını yeniden kaleme aldığı ya da üzerinde çalışmalar yaptığının bilgisi ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. *Klasikten Hikâyeye, Hikâyeden Romana: Ferhat ile Şirin* başlığı altında ise; mesnevinin halk hikâyesine, halk hikâyesinin romana dönüşümü zaman, mekân, şahıs kadrosu ve olay örgüsünden bazı kesitler başlıklarıyla tablo şeklinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

İsmet Çetin; Türk Halk Hikâyeciliği Türkiye Sahası adlı eserinde farklı adlar, icracılar ve icra biçimlerine sahip halk hikâyelerini estetik bir biçimde vurgulamanın yanı sıra;

1. Halk hikâyesi kavramı, bu kavrama yönelik tanımlar, kaynaklar, tasnifler, icra mekânlarına, şekil ve üslup özelliklerine ait bilgileri güncellemiş,
2. Halk hikâyeleri konusunun, kaynağının ve hedef kitlesinin insan olması gerekçesiyle şahıs kadrosuna da ayrıntılı bir şekilde değinmiş ve şahıs kadrosunu da genişleterek, şahıs kadrosuna yönelik yeni dikkatlerin ortaya çıkmasına öncülük etmiş,
3. Hikâyecilik geleneğinin değişimi ve tekâmülü bağlamında sözlü geleekten romana uzanan uzun bir çizgide halk hikâyelerinden verilen örneklerle bu değişimi anlamlandırmıştır.

Bayram Arif KÖSE

ORTAÇAĞ ERMENİ KAYNAKLARINDA DOĞU KARADENİZ VE ÇEVRESİ

Hasan YILMAZ

DIRECT ELECTION OF THE PRESIDENT BY THE PEOPLE: THE CASE OF TURKEY

Mine KILIÇ - Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA

1928'DEN GÜNÜMÜZE KADAR TDK YAZIM KILAVUZLARINDAKİ KELİME SAYILARI ÜZERİNE

Mehmet ÖZBERK

NABOKOV'UN CİNNET ROMANINDA NARSİSTİK ÖRÜNTÜLER VE EŞ-İKİZ MOTİFİ

Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK

ERVİNG GOFFMAN'IN BENLİK KURAMI ÇERÇEVESİNDE İZLENİM YÖNETİMİ VE KİŞİLERARASI İLETİŞİME ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bertuğ SAKIN - Sümeyye BÜYÜKBİRER

MANİPÜLATİF DİL ÜZERİNE ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

Sevde Nur ÖZER

GEÇ HİTİT DÖNEMİ KABARTMALARINDA TASVİR EDİLEN YEMEK SAHNELERİ VE BU SAHNELERDE GEÇEN BAŞLICA OBJELER

Ahmet KARABULUT

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ AÇISINDAN 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ İNCELENMESİ

Leila AFSHARI - Rabia AKARSU

AKHAIEMENİD DÖNEMİNDE YOL AĞLARI

Rıdvan KIZILKAYA

TÜRK SİYASAL HAYATINDA BİR İKNA ARACI: SEÇİM MÜZİKLERİ (1965-1995)

M. Akif KORKMAZ

ALMANYA TÜRKLERİNDE AİLE KÜLTÜRÜ

Gözde EFE

İSMET ÇETİN, TÜRK HALK HİKÂYESİLİĞİ TÜRKİYE SAHASI, NOBEL YAYINLARI, ANKARA 2020, 296 s.

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

e-ISSN 2618-6187

ISSN 2567-2001

9 772587 200005